

'Europska unija danas jako podsjeća na jugoslavensku državu'

Razgovarala KRISTINA OLUJIĆ Fotografije BRANKA PRPA

Kada se u javnosti govori o naslijeđu Jugoslavije i socijalizma, često je riječ ili o idealizaciji ili o sotonizaciji, a obično izostaje uravnotežen, sveobuhvatan kritički pristup. Sin teza. Također, sinonim za Jugoslaviju postala je Druga Jugoslavija, a kada se govori o raspadu države nerijetko se prizivaju sukobljene strane na teritoriju Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu. Kako bi dobila odgovore na pitanja zašto je na najkrvaviji mogući način propalo ono što je za jedne bio prvorazredni modernizacijski projekt, a za druge, u najboljem slučaju, jedini mogući način rješavanja nacionalnih pitanja u datom povjesnom trenutku, povjesničarka Branka Prpa u svom se istraživanju vratila na same početke te države, u prvo desetljeće njezina postojanja.

Nedavno je objavila knjigu "Srpski intelektualci i Jugoslavija 1918-1929", predstavljenu prošlog mjeseca u Zagrebu, u organizaciji novog časopisa Tragovi, specijaliziranog za hrvatsko-srpska pitanja. Knjiga za Branku Prpu predstavlja svojevrsnu traumu jer ju je napisala prije više od dva desetljeća, kada je buknuo rat, ali ju 22 godine nije otvorila ni ponovno pročitala. Stota godišnjica od osnutka Jugoslavije učinila joj se idealnom prilikom da njezino istraživanje, koje je zasnovano na arhivskim dokumentima i literaturi, a daje uvid u mišljenja i stavove srpskih intelektualaca o njihovu vremenu i problemima države u kojoj su živjeli, ugleda svjetlo dana. Jovan Cvijić, Jovan Žujović, Slobodan Jovanović, Ljubomir Stanojević, Milan Grol, Branislav Nušić, Miloš Crnjanski i Justin Popović samo su neki od 74 intelektualaca koji su bili korpus za knjigu.

Branka Prpa, supruga pokojnog novinara

Slavka Ćuruvije koji je 1999. ubijen u atentatu, rođena je 1953. u Splitu. Diplomirala je povijest na Filozofskom fakultetu u Beogradu, gdje je i doktorirala. Radila je na Institutu za noviju istoriju Srbije, a od 2001. do 2008. bila je ravnateljica Istoriskog arhiva Beograda. Objavila je i knjigu "Srpsko-dalmatinski magazin, preporodne ideje Srba u Dalmaciji 1836-1848".

NACIONAL: Što za vas znači objava ove knjige 22 godine nakon pisanja? Kako gledate na napisano

**'JUGOSLAVENSKA
POVIJEST postala
je polje političke
manipulacije u kojoj je,
još uvijek, teško dobiti
udžbenike koji su
samo u funkciji znanja.
Svjedočimo sveopćoj
reviziji povijesti'**

sada kada se sve sleglo?

Danas ova knjiga znači za mene isto ono što bi značila za bilo kojeg povjesničara: predavanje svog višegodišnjeg istraživačkog rezultata na uvid stručnoj i najširoj javnosti. Reklo bi se, opće mjesto u opisu jednog posla ali, u ovom slučaju, to nije tako. Knjiga je stvorena u najbzarnijim okolnostima koje mogu pratiti povjesnu

karmu jedne države i osobu koja se njome bavi. Naime, temu sam izabrala krajem 80-ih godina i posve sigurno nisam mogla očekivati da će kao suvremenik, u ulozi povjesničara, prisustvovati nepovratnom i krvavom slomu Jugoslavije. Pri tome sam, što je profesionalno najtraumatičnije, izabrala prvo desetljeće njenog trajanja, odnosno proces njenog konstituiranja. Profesionalno sam ispratila njeno rođenje, a osobno sam prisustvovala njenoj smrti. Otrčala sam, na kraju, i sama njen karmički krug.

NACIONAL: Što ova knjiga govori danas, 100 godina nakon razdoblja kada su živjeli ljudi o kojima je riječ?

Ovu knjigu, na neki način, u svemu prati ona čuvena, za povjesničara tako važna, teorija distance. Ili, objektivnog rakursa u odnosu na prošlost koji nam omogućava protok vremena. Uskluđu s tom činjenicom nisu više moguće bilo kakve analogije s našom suvremenošću i takvo historiografsko štivo može biti samo u funkciji znanja. To, međutim, nije slučaj s ovom knjigom ili, to nije kraj bizarnostima koje je prate. Sto godina poslije, riječi, polemike i zaključci na zastrašujući način korespondiraju s našim vremenom. Kao da se ništa nije promijenilo iako se sve promijenilo i to na drastičan način. Cijelo stoljeće intelektualci postavljaju ista pitanja oko demokracije, države koja funkcionira u toj matrići, oko slobode tiska, individualizma, mišljenja. Oko uvažavanja prava na različitost bilo političku, bilo kulturnu. Onaciji koja ne može i ne smije biti dio totalitarne svijesti i koja je zauvijek data u jednom stereotipnom obrascu 19. stoljeća. O političarima koji zaboravljaju da su na vlasti po narodnoj, a ne božjoj volji, odnosno da im nitko

БЕОГРАДСКА ПОВЈЕСНИЧАРКА BRANKA PRPA prije više od dvaju desetljeća napisala je knjigu 'Srpski intelektualci i Jugoslavija 1918-1929', tek nedavno objavljenu. Kroz mišljenja i stavove 74 srpska intelektualca opisuje nastanak i prvo desetljeće Jugoslavije i razloge njezina kraja koji su se već tada vidjeli

Branka Prpa

---

interview

nije dao pravo da se izjednačavaju s državom kao njeni jedini tvorci i s nacijom kao njeni jedini interpretatori. S druge strane, imamo istu sliku naroda koji i dalje egzistira u kolektivnom "Ja" koji, još uvijek, ne razumije da je on suveren i nitko drugi i da je daleko od spoznaje koju prati Kantova definicija države kao "umne zajednice slobodnih ljudi". Prošlost koja se ponavlja u suvremenosti daleko je od spokoja.

NACIONAL: Na promociji u Zagrebu napravili ste distinkciju između intelektualaca i političara u smislu da bi bilo bolje da su političari poslušali intelektualce i njihova razmatranja o Jugoslaviji i različitim pitanjima koja su se ticala države i društva. Iz toga bi proizlazilo da su intelektualci kao kategorija pozitivni, a političari negativni. S druge strane, Mirko Kovač napisao je zbirku eseja „Elita gora od rulje“, pri čemu se riječ elita odnosila upravo na intelektualce, a Latinka Perović je u svojoj knjizi „Dominantna i neželjena elita“ pokazala da je postojala među intelektualcima u Srbiji i negativna, glavna struja koja je utjelovljena u Dobrici Čosiću. Čega je to bilo u srpskoj intelektualnoj matrici da su bili mogući intelektualci koji su promišljali demokratsku, civiliziranu, modernu, federalnu Jugoslaviju i oni koji su imali velikosrpske ideje?

Ne treba zaboraviti da je pojam intelektualca nastao u okviru političkog skandala koji je potresao Francusku, odnosno oko Afera Dreyfus i Zolina teksta "Optužujem". Grupa intelektualaca svojim društvenim angažmanom uspjela je transformirati jednu sudsку aferu u problem savjesti francuskog društva. Time je, na samom početku, definirana uloga intelektualaca u odnosu na politiku i u odnosu na društvo. Znanje i etičnost, s društvenim angažmanom, na taj način primarno karakteriziraju intelektualnu svijest. Ako je najveći problem društvene grupe koju čine intelektualci odnos prema politici i političarima, onda je i autonomnost važan element njihova društvenog vrednovanja. Naizgled jednostavno ali, u praksi, prilično komplikirano. Zato je Pierre Fougeyrollas tvrdio da je intelektualna svijest nesretna svijest. Angažirajući se na strani poniženih i uvrijedjenih, intelektualci su ubrzo ustupali mjesto političkim predstavnicima svih vrsta kojima su na kraju služili vjerujući da služe čovjeku. To ih, naravno, ne amnestira od odgovornosti izbora pogrešnih strana i pogrešnih društvenih opcija. U tom smislu, srpski intelektualci nisu ništa drugačiji od svoje europske matrice, pogotovo u 20. stoljeću koje filozofkinja Agnes Heller kvalificira kao "stoljeće zlih". U vrijeme sloma jugoslavenske države imali smo dio intelektualnih krugova vezanih za SANU i Udruženje književnika koji su bili dio "saveza elita" kao Miloševićeve društvene i političke potpore. Međutim, s druge strane, imali ste otpor ne samo jednoj političkoj opciji, nego i praksi koja je dovela do krvavog rata. Nju su, na samom početku, činili nezavisni intelektualci okupljeni oko Beogradskog kruga i Antiratnog pokreta. Na kraju, njihov učinak je mjerljiv samo po društvenom utjecaju. Iako sotonizirana, ova

► BRANKA PRPA NEDAVNO JE OBJAVILA I U ZAGREBU PREDSTAVILA KNJIGU 'SRPSKI INTELEKTUALCI I JUGOSLAVIJA 1918-1929', U KOJOJ POJAŠNJAVA UZROKE RASPADA JUGOSLAVIJE KOJI SU BILI VIDLJIVI NA POČETKU NJEZINA NASTANKA

druga intelektualna grupacija bila je ona opcija kojoj su se priklonili građani. Zato, bez pretjerivanja mogu reći da su u Srbiji intelektualci odigrali ključnu ulogu u slomu Miloševićevog režima. Slično je bilo i prije 100 godina. Veliki dio srpskih intelektualaca smatrao je politiku srpskih vladajućih elita pogubnom za budućnost jugoslavenske države. Centralizam i unitarizam, po njihovom mišljenju, bili su recept za katastrofu. Takvo mišljenje djelila je većina intelektualaca iz grupe koju sam uzela u istraživački fokus. Njih sedamdeset i četiri po mom mišljenju, dovoljno su reprezentativni uzorak.

razlikovali, odgovor je: po svemu. Intelektualci su po svojoj prirodi individualisti, čak i onda kada se slažu oni se razlikuju. Dakle, to je u svojoj početnoj pretpostavci, heterogena grupa. Takva su i savezništva među njima. Počivaju, prije svega, na jednom zajedničkom etičkom temelju ali, kada su ideje ili rješenja u pitanju, ima ih onoliko koliko ima sudionika u dijalogu. Uostalom, jednoumlje nije u prirodi intelektualne svijesti koja neprestano problematizira i preispituje sva rješenja i vrijednosti.

NACIONAL: Zašto obrađujete razdoblje od 1918. do 1929., po čemu je bilo specifično? Rekli ste da su u

NACIONAL: Koliko je struja bilo i po čemu su se razlikovali intelektualci koje obrađujete, po kojim ste ih kriterijima izabrali, kako biste ih grupirali?

Kriteriji po kojima sam ih birala su principi koje sam morala uspostaviti da bih definirala tu društvenu grupu i da bih ustanovala selektivne obrasce u izboru predstavnika. Od općih, kao što su: umnost, kritičnost, angažiranost i autonomnost, do posebnih, kao što je društveni ugled i utjecaj u jednoj konkretnoj sredini i kulturnoj matrici. Ako me pitate po čemu su se međusobno

'INTELEKTUALCI su u Srbiji odigrali ključnu ulogu u slomu Miloševićeva režima. Kao i prije 100 godina, kad su politiku srpskih vladajućih elita smatrali pogubnom'

razlikovali, odgovor je: po svemu. Intelektualci su po svojoj prirodi individualisti, čak i onda kada se slažu oni se razlikuju. Dakle, to je u svojoj početnoj pretpostavci, heterogena grupa. Takva su i savezništva među njima. Počivaju, prije svega, na jednom zajedničkom etičkom temelju ali, kada su ideje ili rješenja u pitanju, ima ih onoliko koliko ima sudionika u dijalogu. Uostalom, jednoumlje nije u prirodi intelektualne svijesti koja neprestano problematizira i preispituje sva rješenja i vrijednosti.

NACIONAL: Zašto obrađujete razdoblje od 1918. do 1929., po čemu je bilo specifično? Rekli ste da su u prvih deset godina postojanja Jugoslavije definirani svi njezini problemi i razlozi zbog kojih će se raspasti, možete li to detaljno elaborirati?

Period od 1918. do 1929., odnosno prvog desetljeća postojanja jugoslavenske države izabrala sam vjerujući, unaprijed, da su se na samom početku definirani svi problemi koji će pratiti njenu povijesnu egzistenciju. Nisam se prevarila. Sve dileme, pitanja i neuspjela rješenja pratile su je od početka do njenog kraja. Gotovo 73 godine, u krug, iznova u pogubnoj gluposti, ponavljali su se problemi za koje se mislilo da su povijesno riješeni. Đaci ponavljači, magareće klupe i sve ono što karakterizira maloljetništvo. Može se reći da je Jugoslavija bila žrtva maloljetnih političkih elita koje nisu mogle progutati tako krupan zalogaj kao što je bila ta država, koji nisu mogli savladati njenu složenost niti politički unaprijediti potencijal i izazov koji je pred njih postavljala. Morate, primjera radi, biti politički ignorant da prvi ustav države, Vidovdanski ustav, donešete relativnom većinom a ne, kao što je uobičajeno za ustavni akt, dvotrećinskom većinom. Morate, takoder, biti potpuno lišeni političkog racija da mislite da ćete sva politička rješenja nametati pukim nadglasavanjem i pri tome zaboraviti da ne preglasavate svoju političku opoziciju nego čitave narode. Morate, ponovo, zaboraviti povijesno

iskustvo Jugoslavije da se, poput Miloševića, vratite na tzv. demokratski princip "jedan građanin jedan glas" s istim ciljem, da preglasavate jugoslavenske narode. Tako je od Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, pa do Miloševića, jedna pogubna politička matrica pokazivala svoju trajnu prisutnost u konceptu Jugoslavije. I na kraju je, naravno, sahranila.

NACIONAL: Intelektualci koje spominjete sudjelovali su u raspravama o svim važnim pitanjima koja su se ticala države, društva i kulture. Možete li evocirati to razdoblje i intelektualno vrenje te ga usporediti s današnjicom i s današnjom ulogom intelektualaca?

Mora se reći da uloga intelektualaca onda i sada nije ista. Prvo prosvjetiteljska inteligencija 19. stoljeća je idejni tvorac zajedničke države Južnih Slavena. Potom, jugoslavenski intelektualci su sudjelovali u procesu stvaranja jugoslavenske države direktno, na Mirovnoj konferenciji u Parizu. U savezništvu su s političarima dokazivali, pred međunarodnom zajednicom, zašto ta država treba biti stvorena i zašto njeni narodi po principu prava na samopredjeljenje imaju sve argumente za vlastitu nacionalnu državu. Naravno, kako to uvijek biva, kada je država stvorena političari su smatrali da je cilj ostvaren i da im intelektualci više nisu potrebni. Pogotovo zato što postavljaju neugodna pitanja i podsjećaju na dogovorene principe. Danas su intelektualci, u većoj ili manjoj mjeri, potpuno marginalizirani kao akteri na političkoj sceni. Političkim elitama naprsto nisu potrebni. Dapače, remetilački su faktori.

NACIONAL: U Hrvatskoj se o jugoslaventvu govori kao o hrvatskoj ideji, čitajući vašu knjigu dobiva se dojam da je to barem u jednakoj mjeri i srpska ideja?

Jugoslavenska ideja je izvorno hrvatska, ako krenemo od Ljudevita Gaja. Međutim, već u prvoj polovini 19. stoljeća, nju prihvaćaju i srpski prosvjetitelji. Već je sredinom stoljeća, 1850., potpisani dogovor o zajedničkom jeziku i tako stvoren temelj za integrativne procese na južnoslavenskom prostoru. U samoj Srbiji, političke elite tog vremena nisu vjerovale da je taj utopijski projekt moguć i bile su zaokupljene sobom i odnosom s Osmanlijama. Sve se to mijenja, početkom 20. stoljeća, u Hrvatskoj Trumbićevom "politikom novog kursa", pokretima na zagrebačkom sveučilištu i Slovenskim Jugom u Srbiji. Rađanje jugoslavenske revolucionarne omladine koja je prihvatile Masarykove ideje da Austro-Ugarsku monarhiju treba rušiti revolucionarnim putem je, u konačnici, završilo taj proces atentatom u Sarajevu. Dakle, jugoslavenska ideja je, na kraju, zajednička ideja cijelog prostora.

NACIONAL: U više navrata rekli ste da je Jugoslavija bila stvorena pod geslom „jedinstvo različitosti“, što je danas egida EU-a. Što nam taj projekt govori o današnjoj Europi i svijetu, imajući u vidu izazov multikulturalnosti?

Primjer jugoslavenske države važan je povijesni podsjetnik za sve koji pokušavaju

univerzalizirati princip države i u nju uključiti raznorodne nacionalne, ekonomske, kulturne i historijske cjeline. "Unitas multiplex", odnosno jedinstvo različitosti, čarobna je formula naših globalnih osjećaja pripadnosti. Mi jesmo u 21. stoljeću svjesni da je različitost nešto najdragocjenije što baštini ljudski rod, da je više nego važno da se to zaštitи i da u vrijednosnoj skali ima ravnopravno mjesto zajedno s najvećim i najdominantnijim kulturnim obrascima. To isto važi i za prirodu planete Zemlje. Nikad ljepših misli i nikad gore prakse. Daleke 1992. godine, nas desetak, usred rata, Miloševićeva nacionalnog ekskluzivizma i šovinizma, osnovali smo Europski pokret za Srbiju. Pokušavam se prisjetiti poslije 27 godina jesmo li ovako zamišljali Europsku uniju? Unatoč nesigurnosti i rupama u sjećanju, moram priznati da nismo. Nije nam palo na pamet da taj multinacionalni i multikulturni konglomerat može toliko podsjećati na jugoslavensku državu. Od pijemontizma njemačko-francuskog dvojca, do enormnih razlika između razvijenih i nerazvijenih, do otuđene birokratske mašinerije koja slijedi svoju logiku, bez empatije i bez prilagodavanja. Podjela na male i velike, važne i nevažne i nije toliko nepodnošljiva koliko je nepodnošljiv izostanak problematizacije. Edgar Morin je u svom djelu "Kako misliti Europu" europsku dijalogiku, ili neprestanu problematizaciju okarakterizirao kao ključni europski pokretački princip. Gdje su danas europski intelektualci, što problematiziraju, gdje je humanistički ideal? Što je Europa danas ali, bez protokolarne političke retorike? Možda je odgovor sumorniji nego što to želimo priznati sebi i drugima.

NACIONAL: Dali ste primjer balkanskih ratova govoreći o tome da su različite države u okviru Jugoslavije i o tome imale različito mišljenje, tako je i danas, kada Jugoslavije više nema, kada je riječ o različitim stvarima iz nedavne prošlosti. Ima li svatko pravo na svoju istinu? Što u kontekstu toga mislite o različitoj nastavi povijesti i udžbenicima, primjerice, za hrvatsku i srpsku djecu u Hrvatskoj?

Povijest je jedna. To je egzaktna znanost, počiva na činjenicama koje se ne mogu izmjeniti, prepraviti ili preskočiti. U okviru nje, kao

nepromjenjive kategorije, imamo različita viđenja jednog te istog povijesnog događaja. Jedna nova struja među povjesničarima, u koju i ja spadam, bila je mišljenja da različiti narodi imaju pravo na recepciju jednog te istog događaja i da ćemo dobiti različite interpretativne formule iako nitko od njih neće mijenjati faktografiju. Sve će one zajedno upotpuniti jugoslavensku povijest i otkriti nam na koji način su je doživljavali narodi koji su bili u njenom sastavu. To će upotpuniti sliku njene povijesne egzistencije. Problem je, međutim, što je jugoslavenska povijest postala polje političke manipulacije u kojoj je, još uvijek, teško dobiti udžbenike koji su samo u funkciji znanja. Mi svjedočimo sveopćoj reviziji povijesti i zato je filozofkinja Agnes Heller, parafrazirajući Marxovu izjavu o religiji kao opijumu za narod, izjavila da danas ulogu narodnog opijuma ima povijest i s tim se počinje još od školskih kluipa. Pitanje je, naravno, kakvo društvo i kakvog pojedinca odgajamo u najranijoj dobi života. S takvom praksom sigurno ne doprinosimo toleranciji, istini, znanju i slobodnom mišljenju.

NACIONAL: Kao supruga ubijenog novinara Slavka Čuruvije, a sada je 20 godina od ubojstva, što mislite u kojoj je fazi rad na osvjetljavanju tog zločina u okviru Komisije za istraživanje ubojstva novinara? Kako ocjenjujete rad te komisije, polazeći li ikakve nade u nju?

U Komisiju za istraživanja ubojstva novinara ne vjerujem. Imajući u vidu način na koji je osnovana i ljudi koji su ju osnovali, otvara se prostor za svaki oblik skepticizma. U slučaju Slavka Čuruvije, nema nikakve sumnje da je država ubojica i onda, veliki obrat, država osniva komisiju sastavljenu od novinara, prijatelja i pripadnika službe sigurnosti. I onda i sada, smatrala sam i smatram da je to groteskni pokušaj vrijedanja naše inteligencije.

NACIONAL: Imaju li nedavni prosvjedi protiv Vučića potencijal antimiloševičkih demokracija koje su rezultirale 5. listopadom 2000. ili su njegova pozicija i popularnost čvrsti? Kako vidite bilo naroda u tom smislu?

Protesti u Srbiji rezultat su nepodnošljive Vučićeve vladavine u kojoj je svakodnevna, narcisoidna šarada, uz vrijedanje svojih političkih neistomišljenika karakteristika njegova stila. Arogancija vođe koji izgovara da neće uvažiti zahtjeve građana sve da ih i 5 milijuna izade na ulice, karakteristična je tiranska matrica. Već smo to toliko puta vidjeli u 20. stoljeću, ali u 21. ona dobiva i svoju operetsku nadgradnju. Svi smo dio tog velikog reality programa koji obesmišljava ljudsku egzistenciju i ukida projekt budućnosti. Zlo je banalno, kako bi rekla Hannah Arendt, ali banalizacija u ovolikim količinama postala je neizdrživa. Građani demonstriraju da bi vratili smisao svom životu, da bi se ujutro probudili u realnosti, a ne u neprestanim lažima. To je jedini politički pomak koji smo u Srbiji doživjeli u 21. stoljeću, kolektivna svijest o tome da smo u Matrix stvarnosti.

'PROTESTI U SRBIJI' rezultat su nepodnošljive Vučićeve vladavine u kojoj je narcisoidna šarada uz vrijedanje neistomišljenika karakteristika njegova stila'